

Kapunyitás

avagy egy ritka liturgikus esemény nyomában

1999 karácsonyán milliók, milliárdok követték kíváncsi érdeklődéssel, figyelemmel a 26. szentév megnyitási ceremóniáját a római Szent Péter-bazilikában. Bizonyára voltak olyanok, akik valamiféle látványos, nevetséges falbontást vártak, ahogyan ez a középkorban volt szokás. Mások számára amolyan „liturgikus csemege” volt, amelynek csak huszonöt évenként lehetnek részesei.

Így volt ez régen is, ezt bizonyítja például C. W. Eckersberg dán festő olajképe 1815-ből:¹ ezen látszik, amint még a szentévi kapu megnyitása előtt is ájtatos zárándokok térdelnek, sőt egy édesanya újszülött gyermekét érinti a falban lévő kereszthez, hogy megcsókolja.

A vatikáni bazilika előcsarnokában kezdődő ünnepi éjféli szentmisén azonban meglepetés érte a várakozókat. Se kalapács, se csörlő, se falbontás, se omló vakolat – amely még VI. Pál pápára is hullott 1975-ben –, ellenben megindítóan szép, szimbolikus szertartás, megannyi lelki mondanivalóval, egymásra épülő, kibomló rétegeivel, amelyek összességükben páratlan lelki hatást keltettek a jelenlévőkben és a televízión keresztül bekapcsolódó hívekben egyaránt.²

A Szent Kapu jelentősége

A szentévi kapu ősi bibliai képet idéz. Még mielőtt Jézus kapunak, ajtónak mondja magát a János evangéliumban, amelyen a juhok ki- s bejárnak (vö. Jn 10,1.9), már az Ószövetségben is többet jelentett nyílászáró szerkezetnél. A küszöb, a félfá, a kitaruló és bezáruló kapu fontos üdvtörténeti eseményeket idéznek (szolgaság, kivonulás, zárándoklás, ünnep – gondoljunk csak a zsoltárokra). Jézus feltámadása után már zárt ajtón keresztül is megjelenhetett tanítványainak, addig azonban számunkra ajtókon, kapukon kell áthaladnunk, míg a Jelenések könyve szavaival „az ég kapuja ki nem nyílik”, azaz be nem jutunk a menyegzőre, vég nélkül tartó üdvösségünk lakomájára... Jézus Péterre bízta országa kapuinak (a mennyei Jeruzsálemnek) kulcsát. Az egyház jogosan használhatja ezt a képet: a szentévi kapu „Jahve kapuja”, hogy az igazak lépjenek be rajta (Zsolt 118,19). Teológiai jelkép ez: a megtisztulásnak, a megtérésnek, életünk megváltoztatásának szimbóluma.³

Az első kapunyitás 1450-ben viterbói Giovanni Rucellai leírása szerint a Lateráni-bazilikában történt. A Szent Péter-bazilikában 1499-ben volt először, amelyet az egyáltalán nem dicső emlékü VI. Sándor pápa celebrált. Ettől kezdve található egy erre a célra fenntartott kapu a vatikáni bazilika előcsarnokában, de a S. Maria Maggiorében és a falakon kívüli Szent Pál-bazilikában is. A megnyitás (és majd a bezárás) szertartása körülbelül 1500-tól rögzített módon zajlik.⁴

A megnyitás szertartása

1500 és 1975 között a szentévi kapu megnyitásának szertartása nagyjából változatlan maradt. A pápa és kísérete a Sixtus-kápolnából körmenetben indult a bazilika előcsarnoka felé, miközben a kórus a *Jubilate Deo* vagy a *Veni Creator Spiritus* himnuszt énekelte. A kapu

¹ A Hágai gyűjteményben látható, Nivaa.

² *I giorni del Grande Giubileo*, in L'Osservatore Romano, 1999. december 31, 1.

³ Erre utal az *Incarnationis Mysterium* szentévi bulla 8., valamint a *Tertio millennio adveniente* 33. pontja.

⁴ VI. Sándor a szertartás megszerkesztésére Giovanni Burcardo pápai főceremonáriust kérte fel, aki megalkotta a Rituálét, amely lényegében véve a későbbi szentévek során is érvényben volt.

kívülről téglafallal, belülről faajtóval volt lezárva. A pápa, miután elmondta a *Deus qui per Moysem* kezdetű imádságot és az *Aperite mihi portas iustitiae* verzikulust, egy díszes arany kalapáccsal háromszor megkoppintotta a falat, amit azután az *Actiones nostras* könyörgés után a kőművesek lebontottak.

Napjainkban a lebontás, az ún. *recognitio* az előkészületekhez tartozik. Ez már 1999. december 15-én megtörtént, amikor kivették az 1983-ban, az utolsó rendkívüli szentév során befalazott bronzurnát, amelyben az előző szentévet lezáró dokumentum és akkor használatos pénzdarabok voltak. II. János Pál pápa a látható (kőműves) munkálatoknál fontosabbnak tartja, hogy ez a kapu sokkal szélesebbre táruljon az imádságban, mint az előző években, hisz az emberiség egy egész évezredet hagy maga mögött. A pápa letérdelt a küszöbön, majd a *Te Deum* éneklése alatt lépett át elsőnek rajta, és indult el a főoltár felé a Vesperás végzésére.

A szentévi kapu bezárásának szertartása is hasonló volt: ünnepélyes Vesperás után vonultak a kapuhoz (átvitték rajta a *sudarium*nak „Veronika kendőjének” és a lándzsának az ereklyéit), a pápa ment át utoljára rajta, majd miután megáldotta a köveket, téglákat, egy erre a célra készített díszes malteros kanállal megtette a befalazás első mozzanatait, három téglát és a falba kerülő érmeiket maga helyezte el. A kőművesek azután felépítették az egész falat, miközben a kórus énekelt, végül a pápa ünnepélyes apostoli áldást adott.⁵

A korábbi szentévek történetében tehát a kapunyitás fontos elemei voltak: a kőfal, a kalapács, a malteros kanál, a téglák (amelyeket a szentévi kaput lezáró fal lebontásakor sokszor ereklyeként széthordtak), a pénzermék (amelyeket 1575 óta kis fém kazettában falaznak be, manapság is), a szenteltvíz (a befalazáskor megáldották a téglákat, illetve falbontáskor a penitenciáriusok áldották meg a megnyílt küszöböt) és a faajtó (amely belülről fedte a bronzkaput, illetve a szentévek során, amikor a kapu nyitva volt, mégis elzárta a templomot a zárándokok elől).

„A liturgia – a II. Vatikáni zsinat tanítása szerint – tartalmaz változásnak alávetett részeket is, amelyek az idők folyamán átalakulhatnak, vagy át is kell őket alakítani...”⁶ Ennek szellemében egyszerűsödött a szentévi kapu megnyitásának a rítusa is. 1975 óta a pápa a bezáráskor nem használ többé malteros kanalat és téglákat, egyszerűen becsukja a bronzkapu zárát. A falat ugyan felépítik, de a bazilika belsejéből.⁷

A 2000. jubileumi szentév római kapuit a pápa maga kívánta megnyitni: a Szent Péter-bazilikában karácsony éjjel előtt (a világegyház számára), a Lateráni-bazilikában az ünnep délutánján (mint helyi székesegyházában), január 1-jén a Santa Maria Maggiore-bazilikában, Mária istenanyaságának ünnepén, s végül január 18-án a Szent Pál-bazilikában, a keresztények egysége imahét kezdetén, ökumenikus keretek között.

Mivel minden helyi egyházban is a püspök feladata a szentév ünnepélyes megnyitása, ennek elkészült az egységes „forgatókönyve”.⁸ Ehhez képest a Szent Péter-bazilikában elsőként tartott kapunyitás kiemelkedik a többi közül. A liturgia helye fontos múltbeli hagyományt idéz, amikor valamely ún. *statio*-ról indul, ahonnan ünnepélyes menetben vonulnak a Szent Kapuhoz. Ez a vatikáni bazilikában maga az előcsarnok volt.

Bevezető „intelem”

Amíg a körmenet a Szent Kapuhoz ért, a kórus a 121. zsoltárt énekelte: „Fölmegyünk az Úr házába...” Nyolcezer hívő bent a bazilikában, ötvenezer a Szent Péter téren, ám az átriumban csak a püspökök, az olasz államelnök, a Szentszéknél akkreditált diplomáciai testület dékánja,

⁵ Ld. Piero Marini, *L'apertura della Porta Santa, indicazioni rituali*, in L'Osservatore Romano, ed. it. sett. 1999. december 17, 9–11.

⁶ SC 21.

⁷ Ld. még Francesco Gligora és Biagia Catanzaro: *Il Giubileo*, Segni, Simboli, Riti, Ed. Armando, Roma, 1998.

⁸ *Rito di apertura del Grande Giubileo nelle Chiese particolari*, Ed. San Paolo, Roma, 1999.

és a pápai kórus foglalhatott helyet. A pápa a keresztség után *szentháromságos köszöntést* mondott, utalva a három előkészületi évre és arra, hogy ez a szentév a Szentháromság egy Istent dicsőíti. Majd így szólt: „Testvéreim! Az időben zárandokló, az örökkévalóság felé haladó egyház tagjaiként – arra várakozva, hogy Isten kegyelmi megnyilatkozását ünnepeljük, amely az üdvösség hordozója minden teremtmény számára –, hálatelt lélekkel érkezünk meg a szent éjszakába. Jézus, a mi Urunk és Üdvözítőnk születésének kétezredik éves megemlékezése örömet jelent számunkra Krisztus titkának szentségi megünneplésében, aki ugyanaz tegnap, ma és mindörökké! Benne, aki asszonytól született, az ősi prófécia a szegényeknek szóló jó hírt, mindannyiunk szabadságát és életét látta, s ez valósággá is lett, állandó ajándék, amint hirdetjük most, a nagy Jubileum hajnalán. Vele visszatér a remény virágzása, a kardokból ekevasakat kovácsolnak, a lándzsákból pedig szőlőmetsző késeket, a lankadt kezeket megerősítik és a remegő térdeket megszilárdítják, megújul a nép, amelyet Krisztus megváltott és üdvözített. Általa, aki az egyetlen szent kapu, egyetlen út az Atyához, akinek ez a kapu megnyitása a jelképe, induljunk az új évezred felé, az Igébe horgonyozva, amely üdvözít, a hit lámpásaival virrasztva, az öröm énekével a szívünkben és az ajkunkon.”

Ezt követően egy *könyörgés* után a diakónus felolvasta Lukács evangéliumából a Jézus nyilvános működésének megkezdéséről szóló részt, amelyben magára alkalmazza a prófétai szót: „Az Úr lelke van rajtam, elküldött, hogy meghirdessem az Úr kegyelmi esztendejét” (vö. Lk 4,14-21). Ezután a Szentatya elindult a kapuhoz. „*Haec porta Domini!* (Ez az Úr kapuja!)” – mondta, mire válaszolt a kórus: „*Az igazak lépnek be rajta*” (a 117. zsoltár 20-ik verse). Majd folytatta: „Belépek az Úr házába! / Leborulva imádlak templomodban. / Nyissátok meg előttem az igazság kapuit! / Hadd lépjek be rajtuk, hogy dicsérjem az Urat!” Ekkor lépett fel a lépcsőn, kitérte a kapu szárnyait, majd kezében a pápai keresztsben végződő pásztorbottal letérdelt a kapu küszöbére. Az egész kapunyitási ceremónia csúcspontja ez a pár pillanat. A kapuszárnyak feltárlásakor fényárba borult az egész bazilika, és mindenki csendben imádkozott

A liturgia nemzetközi jellege

Ezt követően a kórus a szentév mottóját énekelte: „Krisztus tegnap és ma, Vég és Kezdet: Krisztus az Alfa és az Ómega, neki legyen dicsőség mindörökké!” Ázsiai és óceániai hívek virágokkal díszítették a kapufélfát, és illatszereket árasztottak széjjel. Ennek a szentév-kezdetnek az újdonsága a liturgia nemzetközi jellege. Afrikából érkezett hívek sajátos hangszerükkel, hatalmas szarvból készült kürttel (*sófár*) szólaltatták meg a jubileum örömhangjait. Az amerikai és európai fiatalok pedig mécsesekkel és virágokkal csatlakoznak a körmenethez. Ez a nemzetközi bekapcsolódás csak itt, a Szent Péterben volt látható, a többi római bazilika szentévi kapuinak megnyitása szertartásaiból kimaradt.

A kapunyitás utolsó mozzanataként a pápa kezébe vette az evangéliumos könyvet, a küszöbön állva felmutatta a híveknek, és belépett vele a bazilikába. Ez is mély értelmű, liturgikus szimbólum: a jövő évezred sem találhatja más forrását az életnek, a reménységnek, a szeretetnek, csak Krisztus evangéliumát... A körmenet ekkor elindult az előcsarnokból a Szent Kapun át a konfesszió oltár felé. A kórus Krisztus-himnuszt énekelt, az *Ezredeket Urát* köszöntötte.

A diakónus a főoltár előtti trónusra helyezte az evangéliumos könyvet. Amerikai és európai hívek virágokat, fiatalok pedig lámpásokat tettek le köréje. A Szentatya megtömjénezte, megfüstölte a Könyvek Könyvét, majd elfoglalta helyét a trónuson. Ekkor került sor a Nagy Jubileum meghirdetésére, amelyet a diakónus és a kórus váltakozva énekeltek. Szövege, dallama, hasonlóan a karácsonyi *martyrologium*hoz vagy a húsvéti örömemekhez, az *Exsultet*hez, biblikus, patrisztikus gondolatokból erre az alkalomra összeállított himnusz.

A szentév „örömeke”

1. Nagy örömet hirdetek nektek: ma megszületett a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki a mi testünkből való. Azt is hirdetem nektek, s az egész világnak: a Jessze törzséből való ág kisarjadt; megszületett a béke fejedelme, akinek uralmának nem lesz vége.

Kórus: Ujjongjatok az Úrnak minden földek, szolgáljátok az Urat örömmel, lépjete színe elé örvendezéssel!

2. Ez a nap a mi Üdvözítőnk születése napja, amelyet a magasságbeli Isten már a világ teremtése előtt meghatározott, a Szentlélek bölcs szeretetével előkészített. Ez az örök fényesség időbeli születésének napja, akinek előképei voltak a pátriárkák, akit előre hirdettek a próféták, akit várt Izrael, a választott nép és epedezve kívánt az egész kozmosz.

Kórus: Ismerjétek föl, hogy az Úr az Isten, ő alkot minket, és mi az övéi vagyunk, népe és legelőjének nyája.

3. A Szent Szűztől ma született az időben Krisztus Jézus, hogy elvezessen minket az Atya örök ragyogásába: Isten emberré lett, hogy az ember megistenüljön. Ma virradt ránk az újjáteremtés napja, az ősi várakozásé, az örök boldogságé.

Kórus: Lépjétek át kapuit hálaénekekkel, csarnokaiba lépjete dicsérettel, dicsőítsétek, áldjátok nevét!

4. Az égben ma örvendeznek az angyalok, az alvilágban reszket az emberi nem ellensége, a földön újra felkel az elesett ember, aki örvend az üdvösség reménye miatt. Ujjong a szent, mivel elnyeri a pálmát. Ujjong a bűnös, mivel bocsánatban részesül. Lélekkel telítődik a pogány, mert az életre hívják.

Kórus: Mert jó az Úr, örökkévaló az ő irgalma, hűsége nemzedékről nemzedékre.

5. Hűsz század telt el attól a boldog naptól kezdve. Az egyház emlékezik és hálát ad; úgy ünnepli Krisztus születésének kétezer éves jubileumát, mint jegyese, szentévet tartva; az Úrnak tetsző esztendő, az irgalmasság és a kegyelem esztendejét, a kiengesztelődés és a megbocsátás esztendejét, az üdvösségét és a békességét. Ünnepeljük hát az Úr Karácsonyát, megváltásunk kezdetét! Ünnepeljük a Nagy Jubileum kezdetét! Mindannyian örülünk, együtt a mennyei karokkal énekeljük az angyalok himnuszát.⁹

A himnusz után a pápa intónálta a karácsonyi éjféli szentmise *Glóriáját*. A kapu megnyitása az éjféli szentmisével folytatódott, amelyben egyesült a bűnbánattartás és a szentév kezdetének öröme. A liturgikus öltözékek is új korszakot igyekeztek kifejezésre juttatni: a Szentatya öt színből (lásd öt világrész) erre az alkalomra szőtt, szokatlan palástján (toszkán munka), és a vele együttmisező bíborosok miseruháján és püspöki süvegén ismétlődő motívum volt látható.

A szentévi liturgia ily módon öltött a régi és új elemek ötvözeteként a 21. századi emberhez méltó, egyszerre hagyományőrző és modern formát. Ennek a középkorból kinövő, a jelenben módosuló, gazdagodó szertartásnak az a legfőbb üzenete, amelyet szépen fogalmazott meg a pápai liturgiák fő szervezője és felelőse, Piero Marini püspök: „A pápa azért lép át elsőnek a szentévi kapun, hogy a hívek sokaságát vezesse, hadd lépjenek ők is egyre mélyebben üdvösségünk misztériumába, abban az egyházban, amely örvendezve ünnepli Jegyese, Ura, Jézus Krisztus születésének bimillénáriumát.”¹⁰

⁹ *Solennita del Natale del Signore 1999*, Libretto a liturgiához, Città del Vaticano, 49–51.

¹⁰ *L'apertura della Porta Santa, indicazioni rituali*, in *L'Osservatore Romano*, ed. it. sett. 1999. december 17, 11.